

УДК 658

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ВИРОБНИЦТВА ТА ПРОДАЖІВ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Носкова С.А.

ECONOMIC ANALYSIS OF THE CURRENT PRODUCTION TRENDS AND SALES OF MEDICINES IN UKRAINE AS A PREREQUISITE OF STRATEGIC MANAGEMENT

Noskova S.A.

У статті проаналізовано основні тенденції виробництва та продажів лікарських засобів в Україні як передумови стратегічного управління. Розглянуто структуру виробництва, реалізації та аптечних продажів лікарських препаратів. Досліджено діяльність вітчизняних виробників фармацевтичної продукції і дистриб'юторів.

Ключові слова: економічний аналіз, стратегічне управління, лікарські засоби, тенденції.

Постановка проблеми. Виробництво та продаж фармацевтичної продукції в сучасних складних економічних умовах залишаються для України перспективною галуззю. Лікарські препарати – це продукція, що має яскраво виражений соціальний характер, від її якості та ефективності залежить здоров'я та життя мільйонів людей. Тому стратегічне управління фармацевтичною промисловістю країни – це питання її національної безпеки, її економічної незалежності. Все це підтверджує необхідність і актуальність вивчення сучасних тенденцій виробництва та продажу лікарських засобів в Україні, як передумови стратегічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем функціонування та стратегічного управління розвитком фармацевтичного виробництва і фармацевтичного ринку України, присвячені наукові праці вітчизняних науковців І. В. Пестуна, З. М. Мнушко, Н. М. Скрильової, Н. М. Дихтярьової, О. В. Посил-кіної, Д. В. Кармишева, Д. Кірсанова та багатьох інших. Проте тенденції розвитку фармацевтичної галузі постійно змінюються, що потребує їх ретельного аналізу та дослідження, з метою ефективного стратегічного управління.

Мета. Основною метою статті є вивчення сучасних тенденцій виробництва та продажу лікарських засобів в Україні, як передумови стратегічного управління.

Матеріали і результати досліджень. Україна має власне фармацевтичне виробництво, розвинуту дистриб'юторську мережу та розгалужену аптечну мережу усіх форм власності. В Україні господарська діяльність з виробництва лікарських засобів проводиться з додержанням вимог належної виробничої практики, гармонізованої із законодавством ЄС, та підлягає ліцензуванню в порядку, встановленому законодавством. Виробником лікарських засобів в Україні визнається суб'єкт господарювання, який здійснює хоча б один із етапів виробництва лікарських засобів та має ліцензію на виробництво лікарських засобів. Підставою для видачі ліцензії на виробництво лікарських засобів є наявність відповідної матеріально-технічної бази, кваліфікованого персоналу (кваліфікації в окремого громадянина в разі індивідуального виробництва), а також умов щодо контролю за якістю лікарських засобів, що вироблятимуться [1]. Виробництво лікарських засобів (промислове) – це діяльність, пов'язана із серійним випуском лікарських засобів, яка включає всі або хоча б одну з операцій щодо технологічного процесу, контролю якості, видачі дозволу на випуск, а також закупівлі матеріалів і продукції, зберігання, оптової торгівлі (дистрибуції) лікарських засобів власного виробництва [2].

На сьогодні в Україні налічується близько 70 виробників фармацевтичної продукції, тоді як на кінець 2011 року їх кількість складала 117.

Основними виробниками лікарських засобів залишаються ПАТ «Фармак», Фармацевтична фірма «Дарниця», Корпорація Артеріум, Київський вітамінний завод, Борщаговський хіміко-фармацевтичний завод. Дані, що характеризують виробництво лікарських препаратів в Україні представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка та структура виробництва лікарських препаратів*

Показник	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік
1 Препарати лікарські, що містять пеніцилін та інші антибіотики:					
- тис.т	0,96	0,94	1,10	1,33	1,27
- у % до загального об'єму	2,33	2,11	2,16	2,76	2,79
2 Препарати лікарські, що містять гормони і не містять антибіотики:					
- тис.т	0,11	0,11	0,13	0,19	0,12
- у % до загального об'єму	0,27	0,25	0,26	0,39	0,27
3 Препарати лікарські, що містять алкалоїди або їх похідні, і не містять гормони чи антибіотики, тис.т					
- тис.т	40,1	43,4	49,7	46,8	43,7
- у % до загального об'єму	97,4	97,64	97,58	96,85	96,94
4 Всього, тис.т	41,17	44,45	50,93	48,32	45,09

*побудовано автором за даними [3]

Структура виробництва лікарських препаратів в Україні впродовж останніх п'яти років залишається стабільною. Найбільша частка (більше 95%) традиційно приходить на лікарські препарати, що містять алкалоїди або їх похідні, і не містять гормони чи антибіотики, а найменша – на лікарські препарати, що містять гормони і не містять антибіотики.

Аналізуючи динаміку виробництва лікарських засобів слід зазначити, що протягом 2011-2013 років в Україні спостерігалася тенденція щодо зростання обсягів виробництва лікарських препаратів, що містять антибіотики, гормони та алкалоїди. Так в 2012 році відносно 2011 року це зростання склало 7,97%, а у 2013 році відносно 2012 року – 14,58%. Проте в останні два роки спостерігається тенденція щодо скорочення обсягів виробництва лікарських препаратів, що містять антибіотики, гормони та алкалоїди. В 2014 році обсяг їх виробництва склав 48,32 тис. т., що на 5,12% нижче величини 2013 року, а в 2015 році – 45,09 тис. т., тобто в 2015 році відносно 2014 року скорочення обсягів виробництва склало 6,68%. Водночас обсяг реаліза-

ції основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів останні п'ять років постійно зростає. В 2015 році було реалізовано українських фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів на суму 19674,8 млн. грн., що на 36,6% вище величини 2014 року, та на 67,86% вище величини 2013 року. Темпи росту виробництва та реалізації українських фармацевтичних продуктів і препаратів представлено на рис. 1.

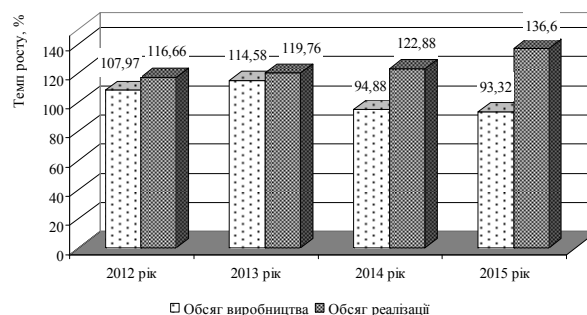

Рис. 1. Динаміка виробництва та реалізації українських фармацевтичних продуктів і препаратів

Однак необхідно зазначити, що зростання обсягів реалізації у грошовому вимірі зумовлено інфляційною складовою. Так за даними Державної служби статистики України рівень інфляції у 2015 році склав 43,3% [3]. Зростання курсу іноземної валюти впливає не лише на ціну лікарських препаратів іноземних виробників, але і на вітчизняних, оскільки більшість з них виробляють препарати на основі субстанцій, які закуповують за кордоном.

Зазначимо, що лише 11,86% від загального обсягу реалізовано у 2015 році за межі країни, тоді як у 2014 році цей показник становив 14,19% [3]. Структура реалізації за ринками збуту наведена на рис. 2.

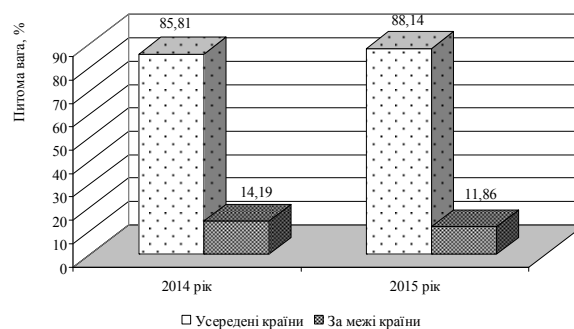

Рис. 2. Структура реалізації українських фармацевтичних продуктів і препаратів

Тенденція щодо скорочення обсягів продажу у натуральному виразі та зростанні у грошовому спостерігається і на ринку роздрібної торгівлі лікарськими засобами. Дані що характеризують роздрібні продажі різних категорій товарів «аптечної корзини» в грошовому та натуральному виразі наведені в таблицях 2 та 3.

Таблиця 2

Роздрібні продажі різних категорій товарів «аптечної корзини» в грошовому виразі за 2011–2015 рр. *

Рік	Лікарські засоби			Інструменти медичного призначення			Косметика			Дієтичні добавки			Ринок в цілому	
	Об'єм аптечних продажів, млн. грн.	Відхилення, %	Частка категорії в «аптечній корзині», %	Об'єм аптечних продажів, млн. грн.	Відхилення, %	Частка категорії в «аптечній корзині», %	Об'єм аптечних продажів, млн. грн.	Відхилення, %	Частка категорії в «аптечній корзині», %	Об'єм аптечних продажів, млн. грн.	Відхилення, %	Частка категорії в «аптечній корзині», %	Об'єм аптечних продажів, млн. грн.	Відхилення, %
2011	23038	-	84,73	2240	-	8,24	1 155	-	4,25	758	-	2,79	27191	-
2012	27037,6	17,36	85,04	2566,6	14,58	8,07	1305,3	13,01	4,11	883,3	16,53	2,78	31792,8	16,92
2013	30423,7	12,52	84,87	2862,2	11,52	7,98	1445,2	10,72	4,03	1115	26,23	3,11	35846,1	12,75
2014	34778,1	14,31	85,23	3264,3	14,05	8,00	1540,6	6,60	3,78	1223,6	9,74	3,00	40806,6	13,84
2015	42581,3	22,44	84,33	4299,2	31,7	8,51	1922,5	24,79	3,81	1692,6	38,33	3,35	50495,6	23,74

Таблиця 3

Роздрібні продажі різних категорій товарів «аптечної корзини» в натуральному виразі за 2011–2015 рр. *

Рік	Лікарські засоби			Інструменти медичного призначення			Косметика			Дієтичні добавки			Ринок в цілому	
	Об'єм аптечних продажів, млн. уп.	Відхилення, %	Частка категорії в «аптечній корзині», %	Об'єм аптечних продажів, млн. уп.	Відхилення, %	Частка категорії в «аптечній корзині», %	Об'єм аптечних продажів, млн. уп.	Відхилення, %	Частка категорії в «аптечній корзині», %	Об'єм аптечних продажів, млн. уп.	Відхилення, %	Частка категорії в «аптечній корзині», %	Об'єм аптечних продажів, млн. уп.	Відхилення, %
2011	1201	-	64,05	584	-	31,15	54,1	-	2,89	35,9	-	1,91	1875	-
2012	1267,4	5,53	64,66	594,9	1,87	30,35	56,1	3,7	2,86	41,7	16,16	2,13	1960,1	4,54
2013	1270,7	0,26	63,89	612,6	2,98	30,8	59,4	5,88	2,99	46,3	11,03	2,33	1989	1,47
2014	1117,2	-12,08	63,35	552,4	-9,83	31,32	52,0	-12,46	2,95	42	-9,29	2,38	1763,6	-11,33
2015	1001,8	-10,33	64,76	463,2	-16,15	29,94	43,6	-16,15	2,82	38,4	-8,57	2,48	1547	-12,28

*побудовано автором за даними [4]

В 2015 році загальний обсяг продажів всіх категорій «аптечної корзини» склав 1547 млн. уп. або 50495,6 млн. грн., що в доларовому еквіваленті (за курсом Reuters) становить 2,3 млрд. дол. США [4].

тійно займають лікарські засоби. За підсумками 2015 р. питома вага лікарських засобів в загальному об'ємі аптечних продажів склала 84,33% в грошовому і 64,76% в натуральному виразі. Структура продажів в грошовому та натуральному виразі представлена на рис. 3 та 4 відповідно.

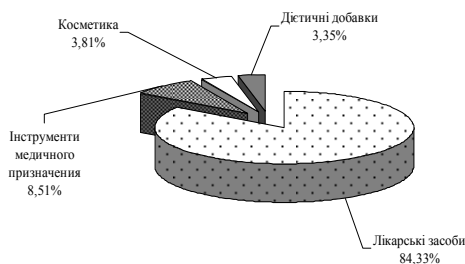

Рис. 3. Структура аптечних продажів у 2015 році в грошовому виразі

Як свідчать дані таблиць 2 та 3 найбільшу питому вагу у загальному об'ємі продажів товарів «аптечної корзини» протягом останніх п'яти років пос-

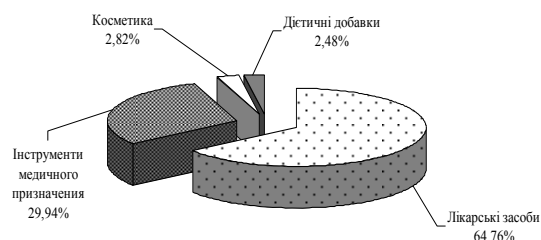

Рис. 4. Структура аптечних продажів у 2015 році в натуральному виразі

Темпи росту аптечних продажів у натуральному та грошовому вимірі представлено на рис. 5.

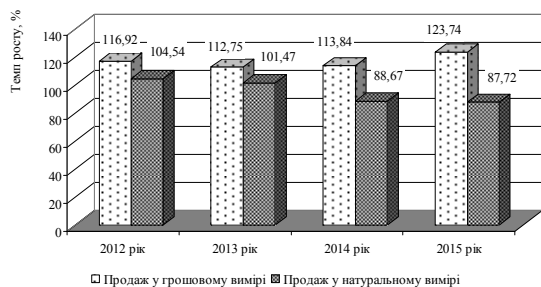

Рис. 5. Динаміка аптечних продажів у натуральному та грошовому вимірі

Зазначимо, що в цілому в 2015 році відносно 2014 року в гривневому виразі аптечні продажі зросли на 23,74%, тоді як в натуральному скоротилися на 12,28%. Лише близько 35% фармацевтичних продуктів і препаратів, що продаються в Україні, вироблено вітчизняними виробниками (рис. 6).

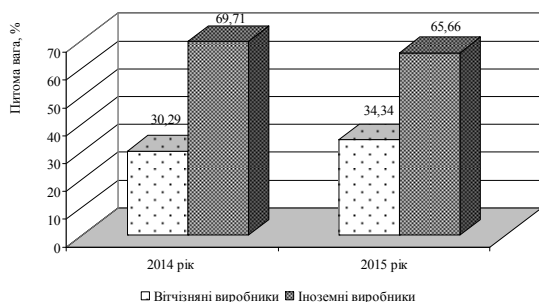

Рис. 6. Структура аптечних продажів за виробниками

Позитивним моментом слід вважати збільшення в порівнянні з минулим роком продажів вітчизняних виробників.

За даними тижневика «Аптека» [4] вже два роки поспіль в тройку лідерів за об'ємом продажів в грошовому виразі входять ПАТ «Фармак», «Berlin-Chemie/Menarini Group» і Фармацевтична фірма «Дарниця». ПАТ «Фармак» утримує лідерські позиції останні п'ять років. На сьогодні частка ринку України яку займає ПАТ «Фармак» серед усіх виробників лікарських засобів становить 6%, серед українських виробників – 16,1%. В 2015 році об'єм продажів підприємства склав 3,597 млн. грн., що на 42% вище величини 2014 року [5]. За результатами діяльності в 2015 році четверту та п'яту сходинку у рейтингу за об'ємом продажів в грошовому виразі також займають українські виробники а саме фармацевтична корпорація «Артеріум» та Група компаній «Здоров'я». Тройку лідерів вітчизняних дистриб'юторів очолює компанія ТОВ «БАДМ» (м. Дніпро), друге місце посідає ТОВ «Оптіма-Фарм» (м. Київ) і третє – ТОВ «Вента.ЛТД» (м. Дніпро) [4].

Слід зазначити, що негативно вплинули на результати діяльності фармацевтичного сектору втрата в 2014 році частини виробників та ринків збуту у

Донецькій та Луганській областях, АР Крим. Так на тимчасово окупованих територіях залишилися такі відомі виробники лікарських препаратів як ПАТ «Концерн Стирол», ПАТ «Луганський хіміко-фармацевтичний завод», Луганська фармацевтична фабрика ЛОКПП «Фармація». В 2015 році загальний обсяг аптечних продаж склав у Донецькій області 2566,6 млн. грн., а у Луганській 765,1 млн. грн., що, відповідно, на 50% та 60,7% нижче величини 2014 року. Обсяг роздрібної торгівлі товарів «аптечної корзини» скоротився у Донецькій області на 31,3%, а у Луганській на 41,5%. Обсяг аптечних продаж в АР Крим в 2015 році зведено к нулю. За оцінками експертів, із-за проблемних регіонів за останні 2 роки фармацевтичний ринок недоотримав близько 15% роздрібною товарообігу.

Висновки. За результатами проведеного дослідження, можна відзначити, наступні тенденції виробництва та продажу лікарських засобів в Україні: 1) у 2015 році на фоні зростання об'ємів реалізації в гривневому вираженні спостерігається скорочення обсягу виробництва лікарських препаратів в натуральному вираженні; 2) відбувається скорочення об'єму імпорту лікарських засобів; 3) спостерігається збільшення аптечних продажів фармацевтичних препаратів в гривневому еквіваленті і значне скорочення в натуральному вимірі; 4) в структурі продажів зростає частка продажів препаратів вітчизняного виробництва; 5) в рейтингу за об'ємом продажів лікарських засобів в грошовому вираженні зміцнили свої позиції вітчизняні виробники; 6) значний негативний вплив на фармацевтичний ринок надала втрата частини території Донецької та Луганської областей, анексія Криму. Отримані результати сприяють ефективному стратегічному управлінню цією галуззю, дозволяють приймати ґрунтовні та якісні управлінські рішення, що має бути предметом подальших досліджень.

Література

1. Закон України «Про лікарські засоби» від 4 квітня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України, – 1996. – № 22 – ст. 86
2. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 31.10.2011 р. № 723 Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібною торгівлі лікарськими засобами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1420-11>
3. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Офіційний веб-сайт газети «Аптека» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/358052>
5. Офіційний веб-сайт ПАТ «Фармак» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://farmak.ua/>

References

1. Zakon Ukraini «Pro likars'ki zasobi» vid 4 kvitnja 1996 r. // Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini, – 1996. – № 22 – s. 86

2. Nakaz Ministerstva ohoroni zdorov'ja Ukraïni vid 31.10.2011 r. № 723 Pro zatverdzhennja Licenzijnih umov provadzhennja gospodars'koï dijalnosti z virobnictva likars'kih zasobiv, optovoï, rozdribnoï torgivli likars'kimi zasobami [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1420-11>
3. Oficijnij veb-sajt Derzhavnoï sluzhbi statistiki Ukraïni [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Oficijnij veb-sajt gazetı «Apteka» [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.apteka.ua/article/358052>
5. Oficijnij veb-sajt PAT «Farmak» [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://farmak.ua/>

Носкова С.А. Экономический анализ современных тенденции производства и продажи лекарственных средств в Украине как предпосылка стратегического управления

В статье проанализированы основные тенденции производства и продажи лекарственных средств в Украине как предпосылки стратегического управления. Рассмотрена структура производства, реализации и аптечных продаж лекарственных препаратов. Исследована де-

ятельность отечественных производителей фармацевтической продукции и дистрибьюторов.

Ключевые слова: *экономический анализ, стратегическое управление, лекарственные средства, тенденции.*

Noskova S.A. Economic analysis of the current production trends and sales of medicines in Ukraine as a prerequisite of strategic management

In the article the main trends of the production and sales of medicinal products in Ukraine as a prerequisite for strategic management are analyzed. The structure of production, realization and selling of pharmaceutical drugs are founed. The activity of domestic pharmaceutical producers and distributors is defined.

Key words: *economic analysis, strategic management, drugs, trends.*

Носкова С.А. – к.е.н., зав. кафедри економіки та підприємництва Інституту хімічних технологій Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Рубіжне) S.A.Noskova@mail.ru

Рецензент: д.е.н., професор **Заблодська І.В.**

Стаття подана 24.11.2016